

**JINOYAT PROTSESSINING TERGOVGA QADAR TEKSHIRUV,
SURISHTIRUV VA DASTLABKI TERGOV BOSQICHIDA HIMOYACHI
ISHTIROKINI TA'MINLASH MASALALARI**

Ermakova Marjona Shavkat qizi

Annotatsiya

Ushbu tezisda jinoyat protsessining dastlabki bosqichlarida himoyachi ishtirokini ta'minlashning huquqiy asoslari, amaliy muammolari va takomillashtirish yo'llari yoritilgan. Tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv hamda dastlabki tergov jarayonlarida advokatning roli, vakolatlari va majburiyatlari tahlil qilingan. Ayniqsa, voyaga yetmagan gumon qilinuvchilar ishtirokidagi protsesslarda himoyachining o'z vaqtida jalb qilinishi masalalari dolzarblik kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi normalari hamda xalqaro tajriba asosida himoyachining ishtirokini ta'minlash zarurati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: himoyachi, jinoyat protsessi, tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, advokat, protsessual huquqlar, voyaga yetmaganlar.

Huquqiy demokratik davlatda inson huquqlarining kafolatlanishi eng muhim konstitutsiyaviy qadriyatlardan biri hisoblanadi. Jinoyat protsessida himoya huquqi shaxsning asosiy huquqlaridan bo'lib, insonning aybsizligini isbotlash yoki adolatli jazo tayinlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ayniqsa, jinoyat protsessining dastlabki bosqichlarida, ya'ni tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va dastlabki tergov jarayonlarida himoyachining ishtiroki nafaqat shaxs manfaatlarini himoya qiladi, balki butun protsessning qonuniyligi va adolatli kechishini kafolatlaydi. Shu nuqtai nazardan, advokatning ushbu bosqichlarda faol ishtirok etishi, ayniqsa voyaga yetmagan gumon qilinuvchilar ishtirokidagi ishlar bo'yicha, dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Jinoyat protsessining dastlabki bosqichlaridan biri bo'lgan tergovga qadar tekshiruv jarayoni jinoyat ishining keyingi yuritilishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 329-moddasida ushbu bosqichning tartibi belgilangan bo'lib, jarayonni ichki ishlar organlari, Milliy gvardiya, prokuratura va boshqa vakolatli idoralar amalga oshirishi mumkinligi

qayd etilgan. Biroq bu modda advokatning ishtirokiga oid maxsus qoidalarni o‘z ichiga olmaydi. Shu bilan birga, JPK 49-moddasiga muvofiq, gumon qilinuvchiga advokat jalb etish huquqi tushuntirilishi va unga mustaqil ravishda himoyachisini tanlash imkoniyati berilishi lozim [1, 1-bet]. Bu esa tergovga qadar tekshiruv bosqichidayoq himoyachining jalb qilinishi zarurligini anglatadi.

Voyaga yetmagan shaxslar gumon qilinuvchi sifatida tergovga jalb etilganda, ularning huquqiy manfaatlarini himoya qilish yanada muhim ahamiyatga ega. JPK 541-moddasiga ko‘ra, voyaga yetmagan shaxslar so‘roq qilinayotganda ularning qonuniy vakillari (ota-ona, vasiy, homiy) va advokatning ishtiroki ta‘minlanishi shart [2, 1-bet]. Amaliyotda esa bu talab har doim ham bajarilmaydi. Ayrim hollarda voyaga yetmagan gumon qilinuvchi advokatsiz yoki qonuniy vakilsiz so‘roq qilinishi holatlari uchrab turadi, bu esa inson huquqlarining buzilishiga olib keladi. Professor S. Raximovning ta‘kidlashicha, voyaga yetmagan shaxslarning jinoyat protsessida ishtiroki o‘ta ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi lozim, chunki ular huquqiy savodsizlik yoki ruhiy bosim tufayli noto‘g‘ri ko‘rsatmalar berishi mumkin [3, 28-bet]. Shu bois, tergov bosqichida advokatning faol ishtiroki nafaqat gumon qilinuvchining manfaatlarini himoya qilish, balki tergov jarayonining qonuniyligi va adolatliligini ta‘minlashda ham muhimdir.

Voyaga yetmagan gumon qilinuvchilar bilan bog‘liq jinoyat ishlarida advokatning ishtiroki shunchaki protsessual talab emas, balki inson huquqlarini himoya qilishning zaruriy kafolatidir. Himoyachining erta bosqichda ishtirok etishi voyaga yetmagan shaxsning huquqiy savodsizlik yoki psixologik bosim ta‘sirida o‘z manfaatlariga zid ko‘rsatma berishining oldini oladi. Shu bilan birga, advokatning faol ishtiroki tergov organlari tomonidan yo‘l qo‘yilishi mumkin bo‘lgan protsessual xatolarning kamayishiga, dalillarni qonuniy tartibda to‘plash va baholashga xizmat qiladi. Demak, voyaga yetmagan gumon qilinuvchilar bilan ishlashda advokatning ishtirokini ta‘minlash adolatli sudlov tamoyilining, insonparvarlik va qonun ustuvorligi prinsiplarining amaliy ifodasidir.

Surishtiruv va dastlabki tergov bosqichlarida ham advokatning ishtiroki voyaga yetmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchining huquqlarini ta‘minlashda alohida o‘rin tutadi. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 549-moddasiga ko‘ra, voyaga yetmagan shaxs faqat advokat yoki qonuniy vakil

ishtirokida so‘roq qilinishi lozim [4, 1-bet]. Ushbu talab voyaga yetmaganlarning tajribasizligi, tergov bosimi ostida qolishi va noto‘g‘ri ko‘rsatmalar berish xavfini kamaytirish maqsadida belgilangan. Biroq amaliyotda ayrim hollarda huquqni muhofaza qiluvchi organlar ushbu talablarni to‘liq bajarmasligi holatlari uchrab turadi, bu esa advokatning faol aralashuvini talab etadi.

Surishtiruv bosqichi jinoyat ishini tergov qilishning dastlabki bosqichi bo‘lib, unda gumon qilinuvchi sifatida jalb etilgan shaxsning aybdorlik darajasini aniqlash uchun dastlabki tekshiruv ishlari olib boriladi. JPK 49-moddasiga muvofiq, gumon qilinuvchi advokat bilan cheklanmagan holda uchrashish, tergov materiallari bilan tanishish va himoya taktikasini belgilash huquqiga ega [5, 1-bet]. Shu sababli, advokat surishtiruv jarayonida ishtirok etib, voyaga yetmagan gumon qilinuvchining protsessual huquqlari buzilishining oldini olishi zarur.

Jinoyat ishining dastlabki surishtiruv jarayoni dalillarni hujjatlashtirish, ayblovga doir hujjatlarni baholash hamda gumon qilinuvchining huquqiy holatini aniqlashtirish kabi vazifalarni o‘z ichiga oladi. Bu bosqichda advokatning roli yanada muhimlashadi, chunki tergov organlari tomonidan qonunbuzarliklarga yo‘l qo‘yilish ehtimoli mavjud. JPK 53-moddasiga binoan, advokat mijozining huquqlarini himoya qilish, dalillarni o‘rganish, guvohlarning so‘roq qilinishida ishtirok etish va protsessual qonunbuzarliklar yuzasidan e‘tiroz bildirish huquqiga ega. JPK 548-moddasida esa voyaga yetmagan shaxs bilan ishlashda uning yoshi, ruhiy va jismoniy rivojlanishi inobatga olinishi shartligi belgilangan [6, 1-bet]. Shu sababli, advokat mijozining xulq-atvori va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda himoya strategiyasini ishlab chiqadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, jinoyat protsessining tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va dastlabki tergov bosqichlarida himoyachi ishtirokini ta‘minlash tizimi huquqiy mexanizmlar orqali yanada kuchaytirilishi zarur. Advokatning erta bosqichdayoq jarayonga jalb qilinishi shaxsning konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish, dalillarni qonuniy tartibda to‘plash va tergovning adolatli kechishini kafolatlashda muhim o‘rin tutadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, jinoyat protsessining tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va dastlabki tergov bosqichlarida himoyachining ishtirokini ta‘minlash masalasi inson huquqlarini real himoya qilishning muhim kafolatlaridan biridir.

International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences

Hosted online from New York, USA

Website: econfseries.com

2nd November, 2025

Himoyachining erta bosqichdayoq jarayonga jalb etilishi gumon qilinuvchining, ayniqsa voyaga yetmagan shaxslarning protsessual huquqlarini ta'minlash, dalillarni qonuniy yo'l bilan to'plash hamda tergov jarayonining adolatli kechishini kafolatlaydi. Amaliyotda bu talablar to'liq bajarilmayotgan holatlar mavjud bo'lsa-da, mavjud normativ-huquqiy asoslar himoyachining rolini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Kelgusida ushbu yo'nalishda advokatlarning huquqiy imkoniyatlarini yanada mustahkamlash, tergov organlari bilan hamkorlikni takomillashtirish hamda voyaga yetmaganlar bilan bog'liq ishlar bo'yicha himoyachilarning malakasini oshirish maqsadga muvofiqdir. Bu, o'z navbatida, jinoyat protsessida qonun ustuvorligi va insonparvarlik tamoyillarining to'liq ro'yobga chiqishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgana adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (1994). 49-modda. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/111463#111463>
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (1994). 541-modda. [Elektron manba]. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/111463#541>
3. Raximov, N. M. (2022). Voyaga yetmagan shaxslar ishlarini sudda yuritish tartibi. Models and Methods for Increasing the Efficiency of Innovative Research, 2(18).
4. Yuz.uz. (2022, November 9). Voyaga yetmagan shaxslar jinoyat sodir etganda qanday tartibda so'roq qilinishi kerak? Yuz.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (1994). 49-modda. <https://lex.uz>
6. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (1994). 53-modda. <https://lex.uz>